

Besenyi Sándor

∴ Értelmiség Szabadegyetem, Szeged
∴ besenyis@vipmail.hu

VÁLTOZÓ KONSTELLÁCIÓ, ÚJ KIHÍVÁSOK ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSI LEHETŐSÉGEK A KULTURÁLIS ÉLETBEN

*Changing Constellation, New Challenges
and Openings for Cooperation in Cultural Life*

A korábbi évek kulturális együttműködési és forrásszerzési lehetőségei napjainkban ígéretesen bővülnek az Európai Unió országai és a szomszédos országok között. Az elvont lehetőségekből a kulturális tevékenységek pénzügyi mozgásteré – korszakhatárt teremtően – új dimenziókat nyit, vagy legalábbis sejtet.

Szerbia – évtizedes sorsrontó, zsákutcsás tévelygés után – az európai integráció küszöbére érkezett. A demokratizálás korábbi pulzáló erőfeszítéseit rendre donációs gesztusokkal igazolta vissza az Európa Tanács. Napjainkra Szerbia szomszédosági kapcsolatainak támogatásai már szabályozottan beilleszkedtek az Európai Unió határ menti együttműködési rendjébe. A határokon átívelő együttműködések új ösztönző és támogatási modelljei az INTERREG III és a most meghirdetett ún. IPA-programokkal bemutatkoztak a szerb–magyar relációban is.

A különben igen komfortos európai uniós létezésben sok minden „ki van találva”, de ezek rendre konfekcióként készült változatok, melyeket nem kis éberséggel, kritikával és adaptációs erőfeszítéssel kell a mi térségi formáinkra és méreteinkre igazítgatnunk, passzítgatnunk. Az alábbi szöveg is ilyen, a mi világunkra passzítgató erőfeszítés.

Alábbi írásom nem kutatási eredmény, hanem a kulturális létezés napi küzdelmeiben csiszolódott ismertetés és állásfoglalás, amely – mint egyre több minden a mai világban – a pénzről, a forrásszerzésről, sajtószerevéseink elfogadtatási igyekezetéről szól. Új kulturális önmeghatározási műfaj is lehet ebből az adaptációs kényszertevékenységből és termékeiből.

Kulcsszavak: kultúrafinanszírozás, határokon átívelő együttműködés, pályázatok, klaszterek, adaptáció

Honi földön egy korábbi stratégiai tervezési ciklusban már elkövettük a fatalisztikus várakozás hibáját, abban a csalfa reményben, hogy kivárjuk, míg a normák hozzánk igazodnak. A korábbi *CULTURA 2000–2006*. európai pályázati lehetőségeink¹ nagyvonalú kihagyása, a támogatások megszerzésének felké-

¹ Az Európai Unió kezdetben szűken nemzeti ügynek tekintette a kultúra kérdéseit. 2000. február 14-i állásfoglalása, ill. az elfogadott *CULTURA 2000–2004* program (,amit ké-

születlenségünkéből eredő fájdalmas elvesztegetése most arra késztet, hogy felhívjuk a kulturális élet intézményeinek, szervezeteinek vezetőinek, aktorainak figyelmét az aktuális lehetőségekre, az ezek megnyitásához kapcsolódó kezdeti tapasztalatokra, hogy időben rámutassunk az új pályázati körülményekre, adottságokra, követelményekre, a buktatókra, a felbukkanó akadályokra, leküzdhetetlennek mutakozó lehetetlenségekre.

Nem mehetünk el szó nélkül ezek mellett a lehetőségek mellett. A helyzet alapos elemzésre és átértékelésre, a kulturális aktivitás ágazati, partnerségi kapcsolatainak kialakítására, az együttműködések időszerű gyakorlati feladatainak, programjainak kimunkálására, kreatív adaptációs erőfeszítésekre sarkall bennünket. Az új lehetőségek módot nyújtanak egyéni munkálkodásunk, irányultságunk, szakmai és szervezeti autonómiánk megőrzéséhez, továbbá együttműködésünk új, szerződészerűen fegyelmezett és felelős pályázati, szervezeti, valamint pénzügyi feltételei megteremtéséhez és kibővítéséhez. Nem hagyhatjuk, hogy az európai forrásszerzési lehetőségek megint kihasználatlanul elzúgjanak mellettünk.

Ismeretes, hogy a vajdasági magyarság rendkívül gazdag intézményi és közösségi kulturális tevékenységéhez szükös a magyar kormányzati támogatás. Az eddigi támogatási lehetőségek nagyságrendileg kisebbek az Európai Unió 2007–2013 közötti költségvetési periódusában a Magyarország és a szomszédos országok számára is biztosított, a következőkben évenkénti kiírásokban jelentkező – alábbiakban ismertetett – új pályázati lehetőségeknél.

Várták a forráslehetőségek beharangozott kibővítését, a magyar nemzeti kulturális integráció kibővítésének és az interetnikus partnerségi együttműködések kibontakoztatásának új támogatási módozatait.

AZ IPA-PROGRAMRÓL

2009. szeptember 28-án jelent meg az *Európai Unió Határok Menti Területi Együttműködés* programcsokrából a már három éve vajúdó, reménykedve várt, előcsatlakozást elősegítő eszközül (*IPA*) szolgáló pályázati kiírás, amely a szerb–magyar relációban a határ menti térségek együttműködésének ösztönzé-

---

sőbb 2006-ig meghosszabbítottak) először hagyta jóvá a kulturális együttműködések uniós támogatási programját. Szegeden az *ÉRTELMISÉG 2000 Szabadegyetem* „*EURÓPA KAPU*” c. programja az európai fővárosokban tevékenykedő magyar kulturális intézetek vezetőivel közösen tekintette át a kárpát-medencei magyarság nemzeti kulturális integrációjának és európai megjelenítésének térségi adottságait, lehetőségeit és tennivalóit. (BESENYI 2001: 45-48.)

sét célozta². (A kiírás a szerb kormány jogi és intézményi harmonizációs késlekedése miatt éveket váratott magára.)

A jelentős, elérhető pályázati támogatási csomag új helyzetet teremthet a térségi kulturális kapcsolatok és az együttműködés kibővítéséhez, a térségi kulturális örökség feltárása (*kulturális regionalisztika*), védelme, képviselése számára.

A pályázati úton-módon megszerezhető támogatást megegyezés szerint lehet megosztani és felhasználni a magyarországi főpályázó és a vajdasági partnerek között. A vajdasági pályázókat nagyobb önrész terheli, és kisebb előlegre számíthatnak. Saját költségvetéssel és pénzügyi programmal rendelkeznek ugyan a közös projektben, de az anyagiakat a magyarországi főpályázó közvetítésével, felelősségvállalásával használhatják fel.

Nyilvánvalóvá vált, hogy a kétoldalú – vajdasági és honi – konzorciális partnerségben, komplementer programmal, csak tökeerős szervezetek jöhetnek szóba pályázóként. A pályázók mindkét oldalon ugyanis csak önkormányzati, ill. költségvetési fenntartású szakmai intézmények, avagy jelentős kulturális egyesületek, alapítványok lehetnek, melyeknek megbízható likviditásuk és profi adminisztrációjuk, könyvelésük, pénzügyi szakértőjük van. Képesek prezentálni az önrészt, előfinanszírozni a program előkészítését, megvalósítását, hogy bő félévi kényszerű várakozás után hozzájussanak a megvalósult tevékenységek és programok költségtérítéséhez.

Az IPA pályázati programegyeztető műhelybeszélgetéseken kikristályosodott, hogy melyek a határokon átívelő kulturális együttműködés legígéretesebb térrénumai.

1. Az immár 100 éves alföldi szecesszió

- térségi feltérképezése, szakmai, kultúrtörténeti feltárása, dokumentumainak archiválása,
- reprezentatív, többnyelvű építészeti fotóalbumban történő bemutatása, megjelenítése,

---

² Az IPA-kiírás esetében (információk a program saját honlapján: <http://www.hu-srb-ipa.com>) pályázókként – megfelelő pályázattal és projekttel – a honi 95%-os, vissza nem térítendő támogatással 13,5 és 54 millió forint közötti támogatásra lehetett pályázni a 2009. évi kiírásban 18,4 milliós keretre. A támogatás 10%-át lehet felhasználni az előkészítésre, amit nyeres esetén a szerződéskötés utáni első negyedévet követően fizetnek ki a főpályázónak. A szerződéskötés esetén nálunk 20–25% előleget lehet kapni, amit – negyedévente történő elszámolással – görgetni lehet. Az első időszakos program futamideje 2010 nyaratól legkésőbb 2011. augusztus végéig tart. A pályázati kiírás (a kitöltési Útmutató és az Adatlapp, s Mellékletei mintegy 300 oldalon) angol nyelven jelent meg, s angolul készítendő el az évi kiírások alapján a pályázat maga is. Adminisztrációja, negyedévenkénti beszámolóit és elszámolásait szövegének nyelve is angol. A projektet és járulékos anyagait csak profi pályázatírók tudják szakszerűen elkészíteni, s a projektátogatást megnyerni.

- nemzetközi marketingprogramban történő megismertetése,
- a turisztikai terméként történő hasznosítás, a szecessziós túraútvonalak és programok kibővítése

térségünk határokon átívelő legjelentősebb közös nemzetközi marketing lehetősége, pályázati együttműködési területe. A program fontos előkészítése lehet az immár százéves architektúra esedékessé váló felújításának, vélhetőleg a készülő *Duna Stratégia* keretében az épített környezet védelmét szolgáló uniós támogatási forrásokból.

2. Az *intézményközi kapcsolatok*, a színházak, múzeumok, könyvtárak, művelődési központok, folyóiratok, kiadók közötti együttműködés számszerűleg a 2000. őszi demokratikus fordulatot követően örvendetesen emelkedett. A magyarországi alapítványi segítségekkel a kapcsolatok együttműködési tengelyekké erősödtek az utóbbi években.

3. A *művelődési közösségek együttműködése* a testvértelepülések közötti kapcsolatok nyomán már kis pályázati bázison (Szülőföld Alap, Nemzeti Kulturális Alap, Nemzeti Civil Alap) ismétlődve rendszeres személyes és közösségi együttműködéssé vált. Nagyobb közös pályázati programokkal jelentős szakmai, tartalmi gazdagítást lehetne elérni.

4. A *történeti kulturális regionalisztika szakterületein*, az irodalomtörténet, vallás- és művelődéstörténet, néprajz, történeti kronológia, zenei hagyományok műhelyei között kínálkozik tematikus közös pályázati együttműködés. A megoldatlan finanszírozási gondok, az intézményi pénzügyi korlátok elsősorban az ilyen jellegű együttműködést sújtják, hisz ez nem rendezvénycentrikus alkotó kulturális tevékenység.

A határokon átívelő felsorolt kulturális pályázati együttműködés, ill. ennek a lehetőségei egyaránt a *magyar nemzeti kulturális integrációt* és az együtt élő etnikumok *multikulturális értékeit gazdagíthatnák*, ismertethetnék meg szélesebb társadalmi környezettel.

Az IPA-kiírás „2.1.2 Kulturális útvonalak. Kulturális örökségvédelem” című pontjához benyújtandó pályázatok előkészítéséért számos dél-alföldi kezdeményezés jött létre. Több lehetséges partner meggyőző együttműködési készséget mutat, de a közös pályázati kezdeményezések túlnyomó többségéből nem született pályázat – tőkeerős vajdasági partner hiányában – nem került projektként beadásra.

Az IPA-program 2009. évi pályázati periódusának súlyos tanulsága, hogy a lehetséges vajdasági szakmai partnerek pályázati előfinanszírozási adottságai elégtelenek a pályázati együttműködéshez. Az európai pályázati lehetőségekkel nem tudnak élni. Az IPA pályázati keretek között határokon átívelő érdemi kulturális együttműködésre nincs lehetőségük. Anyagi helyzetük szűkösségéből és a szerbiai pénzügyi szabályozási rendszerből következően *Visszatörlesztendő Pályázati Előfinanszírozást Támogató Alap* létrehozása nélkül – jó ideig – nincs remény az évente ismétlődő IPA-keretek célszerű felhasználására.

A KLASZTEREK MINT A SZAKMAI ÁGAZATI ÉS AZ ÉRINTKEZŐ TERÜLETI EGYÜTTMŰKÖDÉS ÚJ MÓDOZATAI

Az EU 2007–2013. költségvetési periódusával beindult Magyarországon is az ágazati jellegű és az érintkező szakterületek együttműködését, klaszterizációs integrációját érintő szabályozás kimunkálása, az ösztönző és támogató *Nemzeti Fejlesztési Ügynökségi* kezdeményezések és programok sora³.

Igen széles társadalmi, gazdasági sávban bontakozott ki a klaszterek szerveződése, működése is. Néhány kezdeményezés elindult a *kultúraipar* területén is.

A *Dél-alföldi Régió Regionális Operatív Programjai* keretében *klaszter típusú együttműködés kialakítása*, esetünkben megfelelő pályázati programok kimunkálására képes *kulturális klaszterek* létrehozása nyitna meg jelentős új forrásmezőt az integrációt vállaló szakmai szereplők (költségvetési intézmények, Kft-k, Nonprofit Kht.-k, civil szakmai szervezetek) számára.

A társult tagok autonómiáját, szervezeti különállását teljességgel megőrző szakmai összefogás közös célok, komplementer programok előkészítésére, önálló vagy egyeztetett megvalósítására jöhetne létre, esetünkben Szeged és a térség kulturális kínálatának növelésére.

A közös irányultság, készség feltérképezése, az elhatározás, a *Klaszter Szervezet* létrehozása, a program kimunkálása immár halaszthatatlan, mielőbb megoldandó feladat. Jelentős lehetőségmezőt nyitna szakmai mozgásterünk kibővítéséhez, pénzügyi alapjaink kiegészítéséhez, az új kulturális kihívások szelektív felvállalásához, a térségi kulturális kínálat, a kulturális exporttevékenység gazdagításához, a térségbe irányuló kulturális idegenforgalom elősegítéséhez.

---

³ Szegeden is híret vettük a több menetben referált *Pécsi Európa Kulturális Fővárosa* pályázat keretében a *Dél-dunántúli Kulturális Ipari Klaszter* létrejöttének. A *Dél-alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség* 2008-ban indította első klaszter-fejlesztéseket célzó pályázatát, (lásd a *DAOP-1.2.1.-2008* kódszámú „*Klasztermenedzsment szervezetek létrehozása, megerősítése*” c. pályázat kiírását.) Első lépésben a *Klaszter Alapító okirat* adatlap kitöltése után létrehozott *Kulturális Klaszter Szervezet* által megbízott *Klasztermenedzsment* jelentős pénzügyi támogatása mellett programtámogatás is pályázható és nyerhető már a megalakulás évében. A DARFT elnöke 2009. augusztus 11-ére szakértői megbeszélést hívott össze Szegedre a szerb–magyar határon átívelő szakterületi együttműködés lehetőségeinek feltárására. Az írásos előterjesztés élén a „kulturális klaszter” kezdeményezés szerepelt. Második éve hirdetik meg ezt a pályázati úton elnyerhető támogatást. A 2010. tavaszi pályázatra 3,2 milliárd Ft áll a Dél-alföldi Régióban rendelkezésre, és 80%-os vissza nem térítendő, elszámolandó támogatást biztosít, és 20% önrészt igényel.

ERŐFESZÍTÉSEK A DÉL-ALFÖLDI REGIONÁLIS JELENTŐSÉGŰ KULTURÁLIS KLASZTER LEHETŐSÉGÉNEK FELTÁRÁSÁÉRT

A klaszter-típusú kulturális együttműködések és integrációk elvi és gyakorlati megalapozásához számos tisztázó lépést kellett tennünk:

- utalnunk a kultúra általános társadalmi szerepére,
- elemeznünk a kulturális ágazat szektorális jellemzőit,
- bemutatnunk a kultúra térségi karakterét (kulturális regionalisztika),
- vázolnunk kulturális tevékenységrendszerünk morfológiai leírását,
- summáznunk a térségi kulturális tevékenységrendszer kihívásait az új európai konstellációban.

1. *A kultúra általános társadalmi szerepe és jelentősége.* Az anyagi és a szellemi kultúra elsődlegesen *azonosságteremtő és életminőséget* alakító erő. Manifesztáció és kiáltás a világnak önmagunkról. Érték-manifesztációk: idealitásaink és realitásaink világa. Kultúránk önreflexiónk és környezeti reflexiónk is egyben. Minta, élet- és szépségfelfogás, normarendszer, tradíció életünk megszervezéséhez, új generációink életfelfogásának alakításához, szocializációs folyamataink értéktartalmának gazdagításához. A kultúra a közösségek és egyének komplex önszabályozási rendszere.

A kultúra táj- és tárgyalakítás, az egyéni és társas viselkedések normarendszere, kommunikációs módozat, közösségi életeszmenyeink szimbolikus megjelenítési módja.

A közösség, a generációk, az egyének önigazolásának, fennmaradásának, sikerességének, erőfeszítéseinek, áldozatvállalásainak igazolásai. A kultúra azonosság meghatározásának, identitásunk megvédésének eszközürendszere és eredménye is egyben. Magunk-közösségünk egyéni és társas kapcsolatai újrafogalmazásainak együttese, az egyensúly biztosításának, harmóniaközelítésének normarendszere.

A kultúra definícióját legszemléletesebben az UNESCO 1982. évi mexikói világkonferenciáján fogalmazták meg – idézi Kovács Hajnalka: „Kultúrán napjainkban azon különleges tárgyi és szellemi, valamint intellektuális és érzelmi tényezők összessége értendő, amelyek egy közösségre vagy társadalomra jellemzőek. A művészet és irodalom mellett a kultúra felöleli az életstílusokat, az emberi személyiségi alapjogokat, az értékrendeket, a hitvilágot és a tradíciókat is. A kultúra lehetővé teszi a sokszínű egyéni önkifejezést. A kultúra tesz bennünket emberré, racionálissá és etikussá. Az ember a kultúrán keresztül fejezi ki önmagát, tudatosodik, felismeri önmagában a be nem fejezett művet, eredményeit újraértékeli, fáradhatatlanul kutat új jelentések után, és olyan műveket alkot, amelyek túlszárnyalják őt magát”⁴

⁴ KOVÁCS 2007: 288–289.

2. *A kulturális ágazat szektorális jellemzői, növekvő gazdasági jelentősége, erősödő idegenforgalmi funkciói.* A rendszerváltás két évtizedében Magyarországon a kulturális szféra tulajdonlása és finanszírozása háromszektorúra változott. A korábbi, döntően költségvetési támogatásból létező kulturális tevékenységrendszer drámai visszaesésekkel, megmaradási küzdelmekkel átalakult, az ezredforduló után stabilizálódott, egy új virágzási korszakba érkezett.

Az áru- és pénzviszonyok általánossá vált körülményei között a *költségvetési szektor* mellett nagyszerű változatosságban és gazdagságban kibontakozott a *közösségi jellegű, civil kulturális kezdeményezések* világa, a művelődési és művészeti szervezetek, alapítványok, a tehetséggondozási aktivitás rendszere. Nagy részük a költségvetési kulturális intézményekhez kapcsolódik („kiskagylók a nagyagylókhöz”), az ő tevékenységüket színesítik. Gazdagítják, s szerény díjtételezéssel felhasználják ezek infrastruktúráját (épületeit, berendezéseit, szakemberbázisát), afféle perszonálunióban bővítik a szakmai kezdeményezések körét, a kulturális kínálatot és – a pályázati rendszer nyújtotta támogatások révén – a kulturális tevékenység pénzügyi forrásait is. A kulturális szférában is megjelentek a *privát kulturális vállalkozások és gazdasági szervezetek* is, tehát az üzleti szféra is gyökeret vert a kulturális életben.

A kulturális szereplők gazdálkodásának roppant változatossága jellemzi ma a honi kulturális életet.

a) Meghatározóak a *rendszeres költségvetési támogatással fenntartott kulturális intézmények* (színházak, múzeumok, művelődési központok, művelődési házak, galériák).

b) Országos, sőt nemzetközi elismertséget elért, döntően különböző *pályázati tevékenységgel* megszerzett támogatási forrásokból működő, már *tradicionális programrendezvények* (Szabadtéri Színház /ak, Theater, Szegedi Ifjúsági Napok, Nemzetközi Néptánc Fesztivál,) igen változatos gazdálkodási formákban tevékenykednek.

c) Öntevékeny, döntően pályázati forrásokból támogatott, *civil közösségi művelődési és művészeti* csoportok (énekkarok, táncgyűttek, zenekarok, kávéházi estek, klubok, bemutatók) tevékenykednek.

d) *Alapítványi formában, pályázati és üzleti alapon működő művészeti iskolák* vállalnak meghatározó szerepet a tehetséggondozásban és felkészítésben.

e) *Vállalkozóként* gazdálkodó és működő *privát kulturális szereplők* (előadóművészek, festők, szobrászok, grafikusok, zenészek, újságírók, kommunikációs és reklám szakemberek) gazdagítják kulturális életünket.

f) *Üzleti alapon működő, közösségi jelleget is hordozó kultúraipari-vendéglátóipari rendezvények* (halfesztivál, borfesztivál, sörfesztivál, paprikafesztivál, rózsafesztivál, hagymafesztivál, kolbászfesztivál, disznótoros fesztivál) sora, versenye bontakozott ki az utóbbi években térségünkben, és a települések arculatát meghatározó sikereket értek el.

Különböző szektorális keretek között, morfológiai sokféleségben valamenyny kulturális tevékenységforma szabályozott gazdasági-pénzügyi, munkaügyi és adóügyi keretek között küzd a fennmaradásért az áru- és pénzviszonyok mai világában a kulturális piacon⁵.

A különböző kulturális szereplők munkálkodása közvetlen, avagy közvetett módon célközösségük és ezzel piaci jelenlétük bővítésére is irányul. Bizonyos szinten túlmutatnak a kisközösségi és a települési horizonton, szélesebb kisu-gárási hatásrendszerük is van. Különböző módon, mértékben és színvonalon hozzájárulhatnak, vagy már is hozzájárulnak a település, a megye, a térség idegenforgalmának gazdagításához is.

Nem lehet tehát elvonatkoztatni a kulturális tevékenységek gazdálkodási, pénzügyi meghatározottságától, vitathatatlanul *üzleti jellegük* és *idegenforgalmi funkciójuk* is van. Kihagyhatatlanok az üzleti életet élénkítő és az idegenforgalom preferálását célzó támogatásokból. A kultúrának növekvő gazdasági szerepe és jelentősége van hazánkban, a Dél-alföldi Régióban, de térségünk nemzetközi környezetében is.

3. *Kulturális regionalisztika.* A kultúrának nem csak általános ágazati saját-szerűségei vannak, hanem társadalomföldrajzi meghatározottságai is, tájkarakte-re, funkciórendszere, térstruktúrája is, amit a *történeti kulturális regionalisztika* csiszoló fogalmi eszközeivel igen találóan és meggyőzően lehet leírni és megragadni⁶.

A kilencvenes években a korábbi üzemeit, élelmiszer-, kábelgyártó és textiliparát, kenyérkereső munkahelyeinek jelentős részét elvesztő szegedi társadalomban az átalakulásban születő szolgáltatási rendszer mellett – az oktatás és kiemelkedően – a kultúra tartotta a lelket, vált Szeged a magyar nemzeti kulturális integráció meghatározó szellemi műhelyévé.

---

⁵ Az értelmiség társadalmi helyzet- és szerepváltozásainak vizsgálatára a rendszerváltás techtonikus átalakulási folyamataiban és kulturális életünk metamorfózisa évenkénti elemzésére jött létre Szegeden 1990-ben az *ÉRTELMISÉG Szabadegyetem*, amely a kárpát-medencei magyarság rendszeres évenkénti találkozóává, szakmai műhelyévé, a magyar nemzeti kulturális integrációt katalizáló orgánummá vált a kilencvenes években. (Az első évekről lásd: BESENYI 1993: 21–33.)

⁶ Lásd: Bálint Sándor és az alföldi néprajztudomány, az alföldi festészet évszázada, az alföldi szecesszió kutatás, Grezsa Ferenc *Németh László*-monográfiája, Erdei Ferenc társadalomtudományi munkássága, a *Tiszatáj*-tradíció, a *Szeged* folyóirat tartalmi gazdagsága, Péter László *szegedi kulturális mindent tudása*, Bogoly József Ágoston irodalomtörténeti, tájkarakterisztikai dolgozatai, előadásai, a Károlyi Attila-féle *délvidéki hagyományok* műhelymunkái, Besenyi Sándor regionalizmus és euroregionalizmus tematikájú dolgozatai is ezt az organikus gazdagságot próbálták megragadni és láttatni. Nincs módunk e dolgozat keretében bibliografikus áttekintést adni a dél-alföldi kulturális életről, ezért csak néhány utalást teszünk különböző szakterületi vonatkozásaira.

A határvárosi, végvári pozícióban a város kulturális funkciórendszere, a kulturális tradíciók és a kultúra szegedi pozíciói voltak az életigenlés, az önszuggesztió, a megújulás első területei. Hogy képesek vagyunk a megújulásra, arra, hogy tovább gazdagítsuk örökségünket, hagyományainkat, megvédjük a kultúra intézményeit és pozícióit, megújítjuk elért eredményeinket. Az élni és alkotni akarás, az európai jelenlét és a kárpát-medencei magyar-kulturális integráció akarásának manifesztációja volt ez az időszak, egy új történelmi periódus kezdete Szeged kulturális életében⁷.

4. *A szegedi intézményesült kulturális tevékenységek morfológiai tablója.* Bár kézenfekvő kínálat a kulturális tevékenységek és intézmények időszakonkénti összegző bemutatása egy település, egy térség életében, furcsa mód ez mégsem gyakori. Az alábbi vázlatos felsorolás talán értékeink gondos, érdemi bemutatására sarkall hozzáértőket nálunk s más térségekben is.

Nagy örömmel tekintetem át a vajdasági *Idegenforgalom, kulturális ipar, média* összefoglaló áttekintést a Vajdaságban sem igen ismert nagyszerű gyűjteményes kötetben, a *Kárpát-medence régiói* sorozat *Vajdaság* c. kötetében Kovács Hajnalka tollából⁸.

A vajdasági kulturális újságírás igazán dicséretes küldetést vállalt és lát el nap mint nap a nemzeti azonosság védelmében a kulturális közösségi és professzionális tevékenységek rendszeres ismertetésével, bemutatásával és kritikai értékelésével. Az anyaországi „alkotmányos nemzeti törődés” látóköréből sajnos kiesnek ezek a gyakran heroikus és oly tiszteletreméltó munkálkodások. A nemzeti kulturális integrációból semmiképpen nem maradhat ki a vonatkozó kulturális térkép, nem maradhatnak ki az érdemi együttműködések.

Az alábbi, lényegében Szeged város kulturális kínálatának igen vázlatos helyi áttekintése talán módszertani tükröt ad a különböző települések, községek-kistérségek lakói kezébe, hogy szedjék csokorba lokális értékeiket. Ezek nélkül nincs érdemleges siker a különböző települések éleződő versenyében, nincs feltöltő települési életminőség⁹.

A szegedi kulturális paletta szinoptikus áttekintésekor szembeötlő sajátosság, hogy városunkban jelentős kulturális tevékenységrendszerrel, teljesítményekkel és szervezettségben jelen van:

a) *a kultúraipar, a kulturális exporttevékenység szervezet- és intézményrendszere,*

⁷ BESENYI 1997

⁸ KOVÁCS 2007: 288–289.

⁹ A települések önmeghatározásához komplexebb módszertani segédletet nyújt „*A hely a globalizáció erőterében*” c. dolgozatom. (BESENYI 2009:9–18.)

b) a kulturális örökség feltárásának, közkincként történő prezentálásának, átörökítésének, a kulturális szakemberképzésnek szervezet- és intézmény-rendszere,

c) a köz- és közösségi kultúra, a közművelődés szervezeti és intézményi hálózata.

Szakterületi csoportosításban, csupán vezérszavasan érzékeltetem ezt a morfológiai gazdagságot:

Városkép-alakító szegedi tevékenységek:

- Városépítéset, felújítási programok, átriumok, *Városrendezési terv, Panel-program,*
- lakóparkok, városmarketing (*Szeged fényei, Dóm album, Zsinagóga építészeti fotóalbumok,*
- *Alföldi szecesszió építészeti album*) bioépítészeti évenkénti kiállítások, *Szegedi építészeti c. kiadvány.*

Közművelődési hálózat:

- *Művelődési otthonok:* valamennyi szegedi művelődési otthon felújították. A megszüntetett *Juhász Gyula és Bartók B. Művelődési Központ* helyett beléptek a REÖK, a felújított és bővített *Ifjúsági Rendezvényház,* milliárdos projektként készül az *Agóra Pólus Kulturális Központ.*

Könyvtárak: digitalizáció, *Somogyi Könyvtár és hálózata,* világszínvonalú, új *Egyetemi Könyvtár és Tanulmányi és Informatikai Központ.*

Kulturális örökségvédelem:

- *Ópusztaszeri Történelmi Emlékpark,* tündöklés, dekonjunktúra, új funkciókeresés
- *Múzeumok:* bölcs profilmegosztás a sztrádonalok régészeti feltárása, ill. az új kiállítás politika között
- *Közösségi rendezvények:* alsóvárosi és a tápai búcsúk, Rózsa ünnep, Szőregi csata.

Színház: tagozatok, a Kortárs Balett nemzetközi sikere, Szabadtéri Fesztivál, Theater, Mezzo.

Operafesztivál.

Egyéb fesztiválok: Téli, tavaszi, nyári, őszi (Egyetemi – Főiskolai) Fesztiválok, Nemzetközi Néptánc Fesztivál.

Zenei élet:

- *Szegedi Szimfonikusok,* konzervatóriumi hangversenyek, mesterkurzusok, nemzetközi kapcsolatok, *Nagyszentmiklósi Bartók Emlékhangversenyek, Király – Könyig Zeneiskola, Újszegedi Kamarazenekar,*
- kórusok, könnyűzenei együttesek – bemutatók – hangversenyek.

Képzőművészet:

- *Nyári Tárlat, a Rajz Tanszék* kiállítási programjai, *SzögArt, Szépműves Céh, Gulácsy Terem*,
- kisgalériák, nemzetközi cseretárlatok, szegedi szobrászok, festők, grafikusok, építészek.

Folyóiratok, könyvkiadás, irodalmi élet:

- *Szeged, Tiszatáj, Belvedere, Bába & Tsa Könyvkiadó, Szépirás*, eseti kiadványok.

Közösségi rendezvények:

- *Szeged Napja, Hídi Vásár*, bor-, sör-, grill-, paprika- és hal-fesztiválok,
- *Mindentudás Egyeteme, ÉRTELMISÉG Szabadegyetem, SZIN, Közéleti Kávéházi Estek*, lakókerzeti napok, *Millenniumi Kávéház, Idősek Klubjai stb.*

Tehetséggondozás:

- Egyetemi-főiskolai képzés, *Szászország Gyermekeház*, művészeti iskolák.

A szakterületi intézményi, tartalmi és formai gazdagság bizonyára érzékelteti azt az egy tekintettel, napi tevékenységgel már átfoghatatlan kulturális pezsgést és pulzáló működést, a szegedi sokszínű kulturális kínálatot. Nemzetközi együttműködési rendszer. Digitalizációs korszakváltás. A személyes és közösségi internet-hozzáférhetőségi rendszer kibővülése. Internet-kultúra, hogy megint csak vezérszavasan utaljunk az egyes tevékenységi területeket egyaránt átható új meghatározókra.

Szeged kiemelkedő regionális kulturális központ, határokon átívelő nemzeti kulturális integrációs kapcsolatrendszerrel és bővülő nemzetközi kulturális kapcsolatokkal¹⁰.

5. *Változó konstelláció, új fejlesztések és új kihívások Szeged kulturális életében.* Szeged kulturális kisugárzása, országos és nemzetközi idegenforgalmi vonzereje évről évre nő, turistaforgalma a legutóbbi öt évben megduplázódott. A kibontakozó új térségi konstellációban, új Európa-pozícióban újra át kell tekintenünk adottságainkat, együttműködési lehetőségeinket, újrafogalmazni fejlesztési irányainkat, meghatározni prioritásainkat.

Szegeden az *ISPA-program* évtizedekre megalapozta a város és környéke csatornázását, szennyvízrendszerének kiépítését, a lakókerzetek útjainak portalanítását. Jól szervezett a hulladékgazdálkodása és a környezetvédelme. A most folyó kiemelkedő volumenű közlekedési infrastruktúra fejlesztések átépítési időszakának súlyos megpróbáltatásai után (a közlekedési ütőerek felbolygatása közben a várost átszelő transzkontinentális tranzitforgalom amortizáló terhe már-már elviselhetetlen), valamint a felsőoktatási, egészségügyi és a *Pólus*

¹⁰ A Péccsel közös *Európa Kulturális Fővárosa* kiírásra beadott pályázatunk előkészítését, a vállalható feladatok áttekintését célozta dolgozatunk: BESENYI 2008: 7–11.

Agora néven futó infrastrukturális fejlesztések, a most befejeződött hatalmas komplex fürdő- és szállodafejlesztések bázisán Szeged és környéke országosan, sőt nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő urbanisztikai feltételekkel rendelkezik.

A belvárosi architektúrájának *Európa Nostra Díj*-jal jutalmazott színvonalas rehabilitációja nyomán, továbbá a lakótelepek korszerűsítése és komplex felújítása révén kialakult városképre Szeged lakosai, az itt évekig tanuló sok tízezres diák nemzedékek, Szeged regionális, euroregionális és nemzetközi ügyfélköre, az ide áramló vendégsereg egyaránt büszke lehet.

Gyarapodó, átstrukturálódó új városi-térségi előfeltételeink között a kultúra intézményi, eszköz- és tevékenységrendszerének a társadalmi, gazdasági súlya, jelentősége, szinergikus integráló ereje nem csökkenni fog, hanem hatványozható.

A kultúra ünnepnapjainak értelmezése, maradványelvű finanszírozása mára tehát idejéért, nyomasztóan anakronisztikus felfogás. A kultúra a társadalmi-gazdasági vérkeringés organikus komplementer összetevője, gazdasági hozadéka-jövedelemtermelő ereje önmagában is nő, de szinergikus összefüggésrendszerében *katalizátor szerepe* van, feltranszformálja a közvetlen gazdasági jellegű előfeltételeink jövedelemtermelő képességét is.

Bár a költségvetési és a civil szféra még erőteljesen az önkormányzati kulturális irányítás és hegemonia befolyása alatt működött és működik, a kulturális élet Szegeden és térségében messze túlnőtt az önkormányzati felügyelet, szakmai irányítás és finanszírozás körén. Jelentős szakmai autonómiát alakított ki, s napjainkban megérett a helyzet a korszerű integrációra: az új szakmai összefogásra és az érintkező területekkel kialakított klaszter-típusú együttműködésre.

A klaszter-típusú együttműködési forma és módozat nem csökkenti az egyes szervezetek autonómiáját, de a partnerek összefogása megsokszorozhatja alkotó erejüket, új fejlesztési–kibontakozási kezdeményezéseikhez az eddigieket jelentősen meghaladó forráslehetőségeket biztosít.

A kulturális ágazat kirekesztése a gazdaságfejlesztési–támogatási rendszerből, a regionális jelentőségű klaszter-típusú fejlesztési programból korszerűtlen és ésszerűtlen álláspont. Szeged új, több százezres évi vendégforgalmat feltételező, most belépő wellness, fürdő- és szállodakomplexuma, a *Szabadtéri Színház* programsorozatai, a szinte teljes naptári évet lefedő különböző fesztiválprogramok, rendezvénysorok, kulturális örökségünk, alkotó potencialitásunk, hungarikumaink közös, nagy rádiuszú, nemzetközi marketingtevékenységet, rendszeres egyeztetéseket, távlatos és napi együttműködést, közös fejlesztéseket igényelnek.

IRODALOM

- BESENYI Sándor 1993. A kultúra és a modernizáció jegyében. *Értelmiség Nyári Egyetem Szegeden = Szeged*, 10. 21–23.
- BESENYI Sándor 1997. Plain air ragyogás – „fények és árnyak” = *Szeged*, 3. 22–25.
- BESENYI Sándor 2001. Kultúránk az ezredfordulón = *Szeged*, 1. 45–48.
- BESENYI Sándor 2007. Szeged Európa-pozíciója az ezredfordulón = *Szeged*, 9. 32–39.
- BESENYI Sándor 2008. A folytonosság és a megújulás kényszere (Új kihívások Szeged kulturális életében) = *Szeged*, 1. 7–11.
- BESENYI Sándor 2009. A hely a globalizáció erőterében = *Létünk*, 2. 9–18.
- KOVÁCS Hajnalka 2007. A kultúra (a kulturális ipar) szerbiai állapota a XXI. század elején = NAGY Imre szerk. *Vajdaság – A Kárpát-medence régiói*. MTA Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó Pécs–Bp., 288–412.
- NAGY Imre szerk. 2007. *Vajdaság – A Kárpát-medence régiói*. MTA Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Bp. 2007.

*Changing Constellation, New Challenges and Openings
for Cooperation in Cultural Life*

The possibilities for cultural cooperation and acquisition of resources of earlier years are showing a promising increase these days among European countries and between the neighbouring countries. From the theoretical possibilities the financial scope of action of cultural activities is opening up, or at least foreshadowing – epoch-making – new dimensions.

Serbia – after a decade of fatal erring and dead-end situations – has arrived at the threshold of European integration. The Council of Europe has successively acknowledged by gestures of donations the earlier pulsating efforts of democratisation. The backing of Serbia’s neighbourly relations fits regularly into the European Union’s cross-border cooperation programme. The new stimulating models for the promotion of cross-border cooperation, the INTERREG III and the recently advertised IPA Cross-border Co-operation Programme have been presented in Serbian-Hungarian relations, too.

In the otherwise fairly comfortable European Union existence, many things have been “invented”, but these are one after the other factory-tailored variants, which we have to be adapted and tailored to the forms and measures of our region with great vigilance, criticism and adaptation efforts. The following text is also such an effort to suit our world.

My paper is not the outcome of a research study but an exposition and a standpoint that has been burnished in the daily struggle of cultural existence, which – just as so many other things in the world today – is about money, acquisition of resources and efforts to make acceptable our peculiarities. This adaptational activity done under constraint and its products may yield a new, cultural self-defining genre.

Keywords: financing culture, cross-border co-operation, application/competition, clusters, adaptation